

Metody Realizacji Języków Programowania

Generacja kodu pośredniego

Marcin Benke

MIM UW

7 listopada 2016

Kod pośredni?

- Przydatny poziom abstrakcji przy generacji kodu maszynowego.
- Nie jest niezbędny — zwłaszcza przy generacji kodu na maszynę stosową.
- Przy generacji kodu na różne architektury wspólne transformacje niezależne od architektury.
- Ułatwia niektóre optymalizacje.
- Różne postaci — tu zajmiemy się kodem czwórkowym.

Kod czwórkowy

Czwórka:

$$w := a_1 \oplus a_2$$

- argumenty a_1, a_2
- operacja $\oplus$
- lokalizacja wyniku w

Zwany również kodem trójadresowym, większość instrukcji zawiera bowiem trzy adresy: wyniku i dwu argumentów.

Instrukcje

- Przypisanie postaci $x := y \text{ op } z$, gdzie op to jeden z operatorów $+$, $-$, $*$, $/$, and , or , xor .
- Przypisanie jednoargumentowe postaci $x := \text{op } y$, gdzie op to jeden z $-$, not .
- Kopiowanie postaci $x := y$.
- Skoki bezwarunkowe postaci $\text{goto } L$, gdzie L to adres w kodzie zazwyczaj reprezentowany przez etykietę;
- przed każdą instrukcją może wystąpić etykieta odnosząca się do pierwszego adresu występującego po niej.
- Skoki warunkowe postaci $\text{if } x \text{ oprel } y \text{ goto } L$, gdzie oprel to operator relacyjny ($<$, $>$, $=$, $\leq$, $\geq$, $\neq$).

Instrukcje c.d.

- Wywołanie funkcji: `param x it := call L, n` — przekazanie `x` jako kolejnego parametru, oraz wywołanie funkcji pod adresem `L` z `n` parametrami, np

```
param x
```

```
param y
```

```
call f, 2
```

- Powrót z funkcji: `return x`.
- Przypisania indeksowane: `x := y[i]` oraz `x[i] := y`.

Stan podczas generacji kodu

Generacja kodu wymaga przechowywania pewnych informacji. Obejmuje to co najmniej

- kolejny wolny numer dla etykiet i zmiennych/rejestrów
- definicje globalnych nazw dla literałów napisowych
- mapowanie nazw zmiennych na ich adresy
- informacje o typach funkcji

W dalszym ciągu wykładu będziemy się odwoływać do stanu przy pomocy operacji takich jak

- `freshTemp`
- `freshLabel`
- `addLocal name`
- `getLocal`

Generacja kodu dla wyrażeń arytmetycznych

$$e_1 \text{ op } e_2$$

Przyjmijmy konwencję, że funkcja tworząca kod dla podwyrażenia daje nazwę zmiennej, na której zapamiętany jest wynik.

```
genBinOp op e1 e2 = do
  a1 <- genExp e1
  a2 <- genExp e2
  t <- freshTemp           -- nowa zmienna
  emitBinOp t a1 op a2     -- t := a1 op a2
  return t
```

Przykład

Dla wyrażenia

$$(a * a - c) + b * b + d$$

wygenerujemy kod

```
t1 := a*a
```

```
t2 := t1 - c // t2 = a*a - c
```

```
t3 := b*b
```

```
t4 := t2 + t3 // t4 = a*a - c + b*b
```

```
t5 := t4 + d
```


Kod czwórkowy a LLVM

LLVM jest nowoczesnym wariantem kodu czwórkowego, przy czym

- Niektóre instrukcje mogą mieć więcej argumentów
- prostsze wywołania: $f(a_1, \dots, a_n)$
- wyraźnie zaznaczone dostępy do pamięci
- dostęp do elementów tablic wymaga uprzedniego obliczenia adresu

```
%x = getelementptr i8*, %a, i32 6  
%y = load i8* x
```

- skoki warunkowe z dwoma celami
- pewne ograniczenia
  - nie ma kopiowania: $x := y$ i $x := c$ zabronione
  - postać SSA

Generacja kodu dla wyrażeń arytmetycznych — LLVM

Przykład generacji kodu LLVM (fragment):

```
genExp, genBinOp :: Exp -> GenM Address
genExp (ExpInt i)   = return $ Immediate i
genExp (ExpAdd e1 e2) = genBinOp "add" e1 e2
genExp (ExpVar (Ident s)) = do
    a <- getAddr s
    t <- freshTemp
    emit $ load t a
    return t
...
genBinOp op e1 e2 = do
    a1 <- genExp e1
    a2 <- genExp e2
    t <- freshTemp
    emit $ iBinOp t op a1 a2
    return t
```

Przykład

Dla wyrażenia

$$(a * a - c) + b * b + d$$

wygenerujemy kod

```
%i2=load i32* %loc1
%i3=load i32* %loc1
%i4=mul i32 %i2,%i3
%i6=load i32* %loc5
%i7=sub i32 %i4,%i6
%i9=load i32* %loc8
%i10=load i32* %loc8
%i11=mul i32 %i9,%i10
%i12=add i32 %i7,%i11
%i14=load i32* %loc13
%i15=add i32 %i12,%i14
```

Widać tu pewne nieefektywności — później pomyślimy jak się ich pozbyć.

Kolejność obliczeń

- Rozważmy wyrażenie $e_1 + e_2$, przy czym obliczenie e_1 wymaga k zmiennych tymczasowych (rejestrów), zaś e_2 — n zmiennych (załóżmy, że $n > k$).
- Jeśli możemy obliczać e_1 i e_2 w dowolnym porządku, to które lepiej obliczyć najpierw, aby zużyć jak najmniej zmiennych tymczasowych?

Kolejność obliczeń

- Rozważmy wyrażenie $e_1 + e_2$, przy czym obliczenie e_1 wymaga k zmiennych tymczasowych (rejestrów), zaś e_2 — n zmiennych (załóżmy, że $n > k$).
- Jeśli możemy obliczać e_1 i e_2 w dowolnym porządku, to które lepiej obliczyć najpierw, aby zużyć jak najmniej zmiennych tymczasowych?
  - ① “najpierw łatwiejsze”: k rejestrów dla obliczenia e_1 , potem 1 przechowujący jego wartość plus n dla obliczenia e_2

$$\max(k, 1 + n) = 1 + n$$

Kolejność obliczeń

- Rozważmy wyrażenie $e_1 + e_2$, przy czym obliczenie e_1 wymaga k zmiennych tymczasowych (rejestrów), zaś e_2 — n zmiennych (załóżmy, że $n > k$).
- Jeśli możemy obliczać e_1 i e_2 w dowolnym porządku, to które lepiej obliczyć najpierw, aby zużyć jak najmniej zmiennych tymczasowych?
  - 1 “najpierw łatwiejsze”: k rejestrów dla obliczenia e_1 , potem 1 przechowujący jego wartość plus n dla obliczenia e_2

$$\max(k, 1 + n) = 1 + n$$

- 2 “najpierw trudniejsze”

$$\max(n, 1 + k) = n$$

- Kolejność wyliczenia może zdecydować, czy uda nam się obliczyć wyrażenie tylko przy użyciu rejestrów (bez odsyłania wyników pośrednich do pamięci).

Wywołanie funkcji

$$f(e_1, \dots, e_n)$$

```
genExp (ECall f es) = do
  vs <- mapM genExp es
{- czyli
  v1 <- genExp(e1)
  ...
  vn <- genExp(en) -}
  r <- freshTemp
  mapM_ emitParam vs
{- czyli
  param v1
  ...
  param vn -}
  emitCall f $ length es      -- r := call f, n
  return r
```

Uwaga: czasem lepiej argumenty podawać od ostatniego.

Generacja kodu na maszynę stosową

Kod dla wyrażeń:

$$e_1 \text{ op } e_2$$

```
kod e1  
kod e2  
op
```

$$f(e_1, \dots, e_n)$$

```
kod e1  
...  
kod en  
call f
```

(zakładając, że instrukcja `call` — jak w JVM — pobiera argumenty ze stosu).

Przykład

Dla wyrażenia

$$(a * a - c) + b * b + d$$

wygenerujemy kod

```
iload_2  
iload_2  
imul  
iload_3  
isub  
iload 4  
iload 4  
imul  
iadd  
iload 5  
iadd
```

(przy założeniu, że zmienne a–d są pod adresami 2–5)

Przypisanie

$x := e$

Gdy przypisanie jest instrukcją

```
genStmt (SAssign (Ident s) e) = do
  lhs <- getLocal s
  rhs <- genExp e
  emit $ store rhs lhs
```

Na przykład dla przypisania $j=i+1$ można wygenerować kod LLVM

```
%t1 = load i32* loc_i
%t2 = add i32 %t1, 1
store i32 %t2, i32* %loc_j
```

Gdy przypisanie jest wyrażeniem

“Typem wyrażenia przypisania jest typ lewego argumentu, wartością zaś [...] wartość umieszczona w tym argumencie.

[Kernighan, Ritchie s. 213 (WNT 1988)]

```
genExp (EAssign (Ident s) e) = do
  lhs <- getLocal s
  rhs <- genExp e
  emit $ store rhs lhs
  return rhs
```

Na przykład dla instrukcji `return j=i+1` można wygenerować kod

```
%t1 = load i32* loc_i
%t2 = add i32 %t1, 1
store i32 %t2, i32* %loc_j
ret i32 %t2
```

Dygresja — zagadka

Rozważmy program

```
int main() {  
    int i, j;  
    (i=j=0)=42;  
    printf("i=%d j=%d\n", i, j);  
    return 0;  
}
```

Czy jest on poprawny w C? A w C++? Co zostanie wypisane?

Rozwiązanie

```
int i,j;  
(i=j=0)=42;  
printf("i=%d j=%d\n",i,j);
```

```
$ make assign-rval  
cc      assign-rval.c      -o assign-rval  
assign-rval.c:4:10: error:  
    lvalue required as left operand of assignment
```

W C wynik przypisania jest r-wartością...

```
$ make assign-lval  
g++      assign-lval.cc      -o assign-lval  
$ ./assign-lval  
i=42 j=0
```

...natomiast w C++ jest l-wartością.

Gdy przypisanie jest l-wartością

Wynikiem operacji przypisania [...] jest wartość umieszczona w lewym argumencie; wynik jest l-wartością.

[Stroustrup, s. 559 (WNT 1995)]

```
genLhs (EAssign e1 e2) = do
  lhs <- genLhs e1
  rhs <- genRhs e2
  emit $ store rhs lhs
  return lhs
```

(funkcja genRhs odpowiada dawnemu genExp)

Na przykład dla przypisania $(i=j=0)=42$ możemy wygenerować

```
store i32 0, i32* %loc_j
store i32 0, i32* %loc_i
store i32 42, i32* %loc_i
```

Przypisanie dla JVM

$x := e$

```
kod e  
istore adres
```

Jeśli przypisanie jest wyrażeniem

```
kod e  
dup  
istore adres
```

Instrukcja wyrażenia e ;

```
kod e  
pop
```

Oczywiście zbędne “dup” oraz “pop” można zoptymalizować.

Pętla while

while(*warunek*) instrukcja

Można wygenerować kod następujący:

```
L1: kod warunku, wynik w t
    if not t goto L2
    kod instrukcji
    goto L1
L2: ...
```

Można też trochę inaczej:

```
    goto L2
L1: kod instrukcji
L2: kod warunku, wynik w t
    if t goto L1
```

W pierwszym wariacie na n obrotów petli wykonujemy $2n + 1$ skoków, w drugim — $n + 2$.

Instrukcja warunkowa

if(*warunek*) instrukcja₁ **else** instrukcja₂

Można wygenerować kod następujący:

```
        kod warunku, wynik w t
        if not t goto Lfalse
Ltrue:   kod instrukcji1
        goto Lend
Lfalse:  kod instrukcji2
Lend:    ...
```

lub

```
        kod warunku, wynik w t
        if t goto Ltrue
Lfalse:  kod instrukcji2
        goto Lend
Ltrue:   kod instrukcji1
Lend:    ...
```

Skrócone tłumaczenie wyrażeń logicznych

Wyrażenia logiczne można tłumaczyć albo tak jak wyrażenia arytmetyczne, albo przy użyciu tzw. *kodu skaczącego*

$w1 \& \& w2$

```
if not w1 goto Lfalse  
if not w2 goto Lfalse  
kod Ltrue lub goto Ltrue
```

$w1 || w2$

```
if w1 goto Ltrue  
if w2 goto Ltrue  
kod Lfalse lub goto Lfalse
```

Przykład

```
if (i>=0) && (i<n) then I1 else I2
```

Można przetłumaczyć jako

```
        if i<0 goto Lfalse
        if i>=n goto Lfalse
Ltrue:   I1
        goto Lend
Lfalse:  I2
Lend:    ...
```

Generacja kodu skaczącego dla JVM (fragment)

```
genCond (CGt e1 e2) lThen lElse = do
  genExp e1
  genExp e2
  emit $ Jif_icmpgt lThen
  emit $ Jgoto lElse
genCond (CAnd c1 c2) lTrue lFalse = do
  lMid <- freshLabel
  genCond c1 lMid lFalse
  emit $ placeLabel lMid
  genCond c2 lTrue lFalse
genCond (COr c1 c2) lTrue lFalse = do
  lMid <- freshLabel
  genCond c1 lTrue lMid
  emit $ placeLabel lMid
  genCond c2 lTrue lFalse
genCond (CNot c) lTrue lFalse =
  genCond c lFalse lTrue
```

Przykład — JVM

```
if((a>0&&b>0)|| (a<0&&b<0)) /* L0 */ return 9;  
    else /* L1 */ return 1; /* L2 */
```

```
genCode ((a>0&&b>0)|| (a<0&&b<0)) L0 L1 =>  
-- lMid=L3  
    genCond (a>0&&b>0) L0 L3;    placeLabel L3  
    genCond (a<0&&b<0) L0 L1
```

```
genCond (a>0&&b>0) L0 L3 => -- lMid = L4  
    genCond (a>0) L4 L3 ; placeLabel L4  
    genCond (b>0) L0 L3
```

```
genCond (a>0) L4 L3 =>  
    iload a  
    ifgt L4  
    goto L3
```

Przykład — JVM

```
if((a>0&&b>0) || (a<0&&b<0)) return 9;  
    else return 1;
```

```
start:  
    iload_2    ; a  
    ifgt L4  
    goto L3
```

```
L4:  
    iload_3    ; b  
    ifgt L0  
    goto L3
```

```
L3:  
    iload_2  
    iflt L5  
    goto L1
```

```
L5:  
    iload_3  
    iflt L0  
    goto L1
```

```
L0:  
    bipush 9  
    ireturn  
    goto L2
```

```
L1:  
    iconst_1  
    ireturn  
L2: ...
```

Przykład — JVM

```
if((a>0&&b>0) || (a<0&&b<0)) return 9;  
    else return 1;
```

Dalej jest przestrzeń dla ulepszeń, np.

```
        iload_2  
        ifle L3 ; pierwszy and falszywy - sprawdz drugi  
L4:      iload_3  
        ifgt L0 ; caly warunek prawdziwy  
L3:      iload_2  
        ifge L1 ; caly warunek falszywy  
L5:      iload_3  
        ifge L1 ; caly warunek falszywy  
L0:      bipush 9  
        ireturn  
L1:  
        iconst_1  
        ireturn
```

Generacja kodu skaczącego dla JVM (fragment)

Można to uzyskać pamiętając, która etykieta jest następna i sprytniej generując skoki, np.

```
genCond2 (CGt e1 (ExpInt 0)) lThen lElse lNext = do
  genExp e1
  genCondJumps lThen lElse lNext Jifgt Jifle
```

```
genCondJumps lThen lElse lNext posJump negJump
  | lNext == lThen = do
    emit $ negJump lElse
  | lNext == lElse = do
    emit $ posJump lThen
  | otherwise = do
    emit $ posJump lThen
    emit $ Jgoto lElse
```

Skoki po “return” można łatwo usunąć na etapie optymalizacji.

Postać SSA (Static Single Assignment)

Analizy i przekształcenia kodu są łatwiejsze jeśli kod jest w szczególnej postaci: każda zmienna ma tylko jedną definicję.

Taką postać nazywamy postacią SSA: Static Single Assignment — **statycznie** na każdą zmienną jest tylko jedno przypisanie (może natomiast wykonać się wiele razy np. w pętli)

LLVM wymaga kodu w postaci SSA

Bloki proste

Blok prosty jest sekwencją instrukcji, do której sterowanie wchodzi wyłącznie na początku i z którego wychodzi wyłącznie na końcu, bez możliwości zatrzymania ani rozgałęzienia wewnątrz.

Przykład (abstrakcyjny kod pośredni):

```
E:    i := n
      r := 1
      goto L1

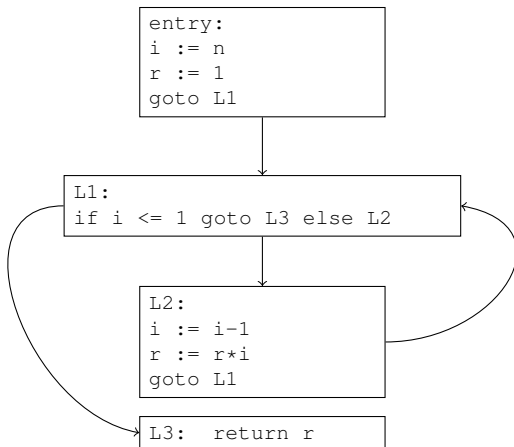
L1:   if i <= 1 goto L3 else L2

L2:   i := i-1
      r := r*i
      goto L1

L3:   return r
```

Graf przepływu sterowania (Control Flow Graph)

Wierzchołkami są bloki proste, krawędziami możliwe przejścia:

Przekształcanie do postaci SSA — blok prosty

W obrębie bloku prostego przekształcenie do postaci SSA jest trywialne: każdą definicję zmiennej zastępujemy przez definicję nowej zmiennej, np.

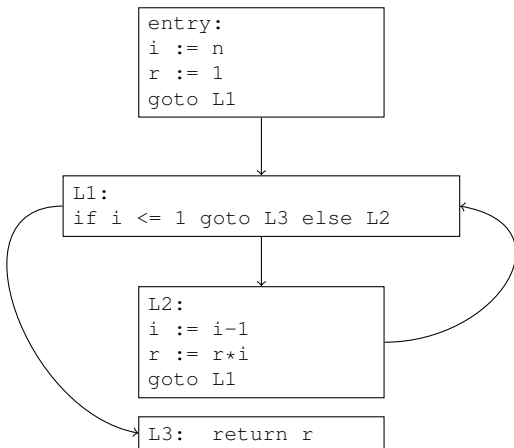
```
i := n
r := 1
r := r * i
i := i - 1
return r
```

Zastępujemy przez

```
i1 := n
r1 := 1
r2 := r1 * i1
i2 := i1 - 1
return r2
```

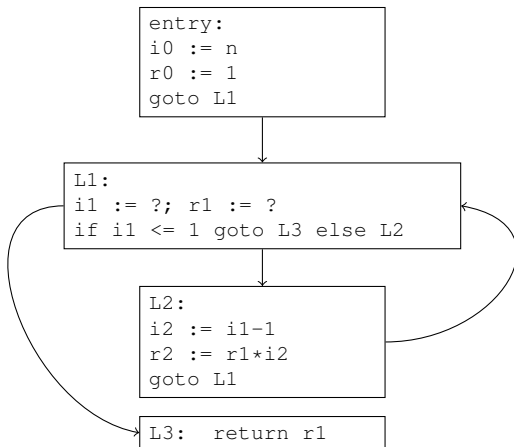
Przekształcanie do postaci SSA — graf sterowania

Problem pojawia się gdy ta sama zmienna jest definiowana na dwóch łączących się ścieżkach w grafie sterowania, np.

Przekształcanie do postaci SSA — graf sterowania

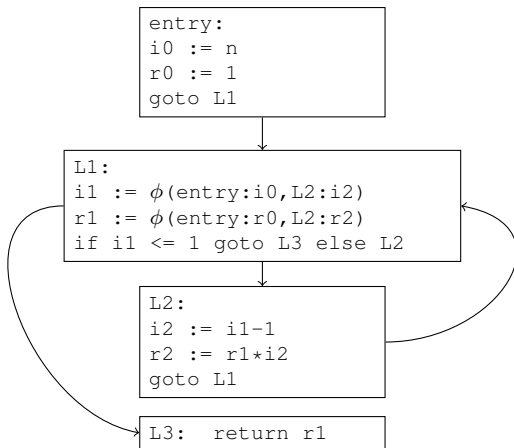
Ponumerowanie zmiennych spowoduje problem

Wartości zmiennych w bloku L1 zależą od tego, którą krawędzią do niego wejdzie sterowanie.

Przekształcanie do postaci SSA — funkcja ϕ

możemy odsunąć problem przy użyciu (hipotetycznej) funkcji ϕ , która wybiera odpowiedni wariant zmiennej:

Kod dla LLVM

Eliminując przypisania postaci $a := b$, otrzymamy kod dla LLVM z poprzedniego wykładu:

```
define i32 @fact(i32 %n) {  
entry: br label %L1  
  
L1:  
    %i.1 = phi i32 [%n, %entry], [%i.2, %L2]  
    %r.1 = phi i32 [1, %entry], [%r.2, %L2]  
    %c0 = icmp sle i32 %i.1, 1  
    br i1 %c0, label %L3, label %L2  
  
L2:  
    %r.2 = mul i32 %r.1, %i.1  
    %i.2 = sub i32 %i.1, 1  
    br label %L1  
  
L3:  
    ret i32 %r.1  
}
```


Eliminacja funkcji ϕ

Podejście klasyczne: eliminacja ϕ przed alokacją rejestrów

Zaletą tego podejścia jest jego prostota, powszechnie stosowane.

Podejście alternatywne: eliminacja ϕ po alokacji rejestrów

Bardziej skomplikowane, ale umożliwia łatwiejszą alokację rejestrów dla kodu w postaci SSA. Jak dotąd rzadko używane.

Eliminacja funkcji ϕ — podejście klasyczne

Eliminacja ϕ przed alokacją rejestrów

Uzycie ϕ na początku bloku B

$$x = \phi(B_1 : a_1, B_2 : a_2)$$

zastępujemy przez odpowiednie przypisania na końcu poprzedników B : $x = a_1$ na końcu B_1 , $x = a_2$ na końcu B_2 ,

Eliminacja funkcji ϕ — podejście alternatywne

Eliminacja ϕ po alokacji rejestrów

$$R_1 = \phi(\dots, B_i : R_{i1}, \dots)$$

...

$$R_n = \phi(\dots, B_i : R_{in}, \dots)$$

na końcu bloku B_i wstawiamy kod realizujący permutację

$$(R_1, \dots, R_n) = (R_{i1}, \dots, R_{in})$$

Może się tu przydać instrukcja XCHG Ri, Rj

Warto generować kod taki, aby permutacje były jak najmniejsze (niestety, NP-trudne).

Nowoczesny algorytm transformacji do SSA

[Braun, Buchwald, Hack, Leißa, Mallon, Zwinkau 2013] Dla bloku prostego: budujemy mapowanie zmienne $\mapsto$ wartości, np.

$a := 42$ $v_0 : 42$ $a \mapsto v_0$

$b := a$

$a := a + b$

Nowoczesny algorytm transformacji do SSA

[Braun, Buchwald, Hack, Leißa, Mallon, Zwinkau 2013] Dla bloku prostego: budujemy mapowanie zmienne $\mapsto$ wartości, np.

$a := 42$	$v_0 : 42$	$a \mapsto v_0$
$b := a$		$b \mapsto v_0$
$a := a + b$		

Nowoczesny algorytm transformacji do SSA

[Braun, Buchwald, Hack, Leißa, Mallon, Zwinkau 2013] Dla bloku prostego: budujemy mapowanie zmienne $\mapsto$ wartości, np.

$a := 42$ $v_0 : 42$ $a \mapsto v_0$

$b := a$ $b \mapsto v_0$

$a := a + b$ $v_1 : v_0 + v_0$

$c := a + d$

Nowoczesny algorytm transformacji do SSA

[Braun, Buchwald, Hack, Leißa, Mallon, Zwinkau 2013] Dla bloku prostego: budujemy mapowanie zmienne $\mapsto$ wartości, np.

$a := 42$	$v_0 : 42$	
$b := a$		$b \mapsto v_0$
$a := a + b$	$v_1 : v_0 + v_0$	$a \mapsto v_1$
$c := a + d$		

Nowoczesny algorytm transformacji do SSA

[Braun, Buchwald, Hack, Leißa, Mallon, Zwinkau 2013] Dla bloku prostego: budujemy mapowanie zmienne $\mapsto$ wartości, np.

$a := 42$	$v_0 : 42$	
$b := a$		$b \mapsto v_0$
$a := a + b$	$v_1 : v_0 + v_0$	$a \mapsto v_1$
$c := a + d$	$v_2 : v_1 + v_?$	$c \mapsto v_2$

Wartości niezdefiniowanych szukamy rekurencyjnie wśród poprzedników i dodajemy do ϕ ; potem trywialne ϕ eliminujemy.

Nowoczesny algorytm transformacji do SSA

[Braun, Buchwald, Hack, Leißa, Mallon, Zwinkau 2013] Dla bloku prostego: budujemy mapowanie zmienne $\mapsto$ wartości, np.

	$v_? : \phi()$	$d \mapsto v_?$
$a := 42$	$v_0 : 42$	
$b := a$		$b \mapsto v_0$
$a := a + b$	$v_1 : v_0 + v_0$	$a \mapsto v_1$
$c := a + d$	$v_2 : v_1 + v_?$	$c \mapsto v_2$

Wartości niezdefiniowanych szukamy rekurencyjnie wśród poprzedników i dodajemy do ϕ ; potem trywialne ϕ eliminujemy.

